

Stanisław Jankowski SDB – Dariusz Sztuk SDB, *Historia zbawienia* (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2018). Ss. 251. PLN 35. ISBN 978-83-7201-491-7.

KS. MICHAŁ ZYBAŁA

Instytut Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: michal.publikacje@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0413-6605

Recenzowana pozycja została napisana przez dwóch salezjańskich biblistów. Pierwszy z nich, ks. dr Stanisław Jankowski, jest emerytowanym pracownikiem Wydziału Teologicznego UMK w Toruniu. Studiował Biblię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rymie oraz w École Biblique et Archéologique Française w Jerozolimie. W swej działalności dydaktycznej i naukowej zajmował się problematyką powiązaną z teologią biblijną, historią oraz geografią Ziemi Świętej oraz pierwotnym chrześcijaństwem. Drugi z autorów, ks. dr Dariusz Sztuk, jest aktualnie pracownikiem Instytutu Nauk Biblijnych UKSW w Warszawie. Studiował Biblię na Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim w Rzymie (magisterium) oraz w Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie. Doktorat obronił w 2005 r. na UKSW. Jego zainteresowania naukowe obejmują teologię Pawłową oraz egzegezę patrystyczną.

Poświęcając swoje opracowanie tematowi historii zbawienia, autorzy już we wstępie uzasadniają, dlaczego warto podejmować tę tematykę. Obserwując pewien kryzys duchowy i religijny we współczesnym świecie, pragną powrócić do źródeł i ukazać, w jaki sposób sama historia biblijna może pomóc go przezwyciężyć. Przywołując dwa przykłady kryzysów opisanych w tekście natchnionym – kryzys epoki sędziów oraz ten związany z czasami wygnania babilońskiego – pokazują także rolę słowa Bożego w przezwyciężaniu tych kryzysów. Podkreślają konieczność odkrywania związku pomiędzy świętymi księgami oraz konkretną sytuacją historyczną, która może zostać rozwiązana dzięki ponadczasowemu przesłaniu Biblii. Sama waga tematu wynika również z jego dramatycznej natury, z faktu, że człowiek w swoim życiu nieustannie ściera się z niebezpieczeństwami, szczególnie w sferze duchowej. Odpowiedź Boga na te zagrożenia rozkłada się w czasie i obejmuje Jego liczne inicjatywy, odnoszące się do całych narodów, jak i indywidualnego człowieka. Rzeczą ważną jest, aby w sekwencji wydarzeń, które opisuje się z punktu widzenia historycznego, zobaczyć coś więcej, coś, co jest oryginalne w dziejach myśli religijnej, a mianowicie

aktywną obecność Boga w tej historii oraz prowadzenie jej ku celowi, którym jest Jezus Chrystus.

Książka składa się z trzech rozdziałów. Dwa z nich mają charakter historyczny, natomiast trzeci przedstawia historię zbawienia w ujęciu systematycznym. Na końcu opracowania zamieszczone zostały: wykaz skrótów, bibliografia uwzględniająca opracowania zagraniczne oraz bogatą literaturę polską, a także indeks autorów oraz tekstów biblijnych.

Pierwszy rozdział (s. 15-46) ukazuje podłoże egzystencjalno-antropologiczne historii zbawienia oraz wprowadza w terminologię i historyczną problematykę zagadnienia. Podkreśla złożoność świata i jednocześnie poszukiwanie człowieka, który uświadamia sobie swoją śmiertelność i zadaje pytania dotyczące jego kondycji oraz sensu jego istnienia. Następnie analizowane są pojęcia historii oraz zbawienia. Podjęta zostaje także próba zdefiniowania samego wyrażenia „historia zbawienia” na podstawie dokumentów Kościoła oraz nauczania teologów. Autorzy analizują również terminologię biblijną związaną ze zbawieniem, historią oraz planem zbawienia. Przedstawiają także pokrótce główne postaci związane z historią zbawienia, czyli, według ich terminologii, „zbawiającego”, „zbawianego” oraz „zagrożającego”, czyli Boga, człowieka oraz szatana – zło. Ważnym punktem tego rozdziału jest analiza Pisma Świętego jako słowa Boga o zbawieniu. Podejmując to zagadnienie, autorzy odwołują się do nauczania Soboru Watykańskiego II oraz adhortacji *Verbum Domini* papieża Benedykta XVI, by ukazać Biblię jako objawienie prawdy o zbawczej woli Boga.

Drugi rozdział książki (s. 47-102) jest refleksją nad aspektem historycznym zbawienia. Autorzy w sposób bardzo syntetyczny przedstawiają istotne jego etapy w Biblii. Najpierw poddają analizie jedenaście początkowych rozdziałów Księgi Rodzaju, która jest prehistorią zbawienia. Bez zagłębiania się w szczególności poruszanej problematyki, akcentują osiągnięcia nowożytnej egzegezy, która wydobywa z tych tekstów świadectwo wiary Izraela oraz pouczenie o genezie i naturze świata, człowieka i zła. Podkreślany jest brak ontologicznej samowystarczalności stworzenia oraz zbawcze działanie Boga, który od samego początku otacza człowieka opieką i pragnie go zbawić. Następnie autorzy omawiają dzieje patriarchatów, zatrzymując się pokrótce na najważniejszych epizodach z ich życia. Dalej podejmują temat wyjścia z Egiptu oraz wydarzeń je poprzedzających. W kolejnych punktach, w sposób skrótowy, przedstawiają czasy sędziów, epokę królewską do momentu niewoli babilońskiej, a następnie czasy perskie, greckie, epokę hasmonejską oraz moment pojawienia się Rzymian w biblijnej historii. W opisie tych wydarzeń autorzy nie koncentrują się na faktografii, starają się jedynie wskazać istotne momenty teologiczne i wydarzenia kluczowe dla historii zbawienia. W tym schemacie opisują również wydarzenia z Nowego Testamentu, będące wypełnieniem obietnic. Pokrótce przedstawiają misję samego

Jezusa oraz rolę apostołów w przepowiadaniu Dobrej Nowiny, która ma objąć cały świat.

W trzeciej części (s. 103-203) autorzy podejmują się analizy kluczowych pojęć, instytucji i zagadnień powiązanych z historią zbawienia, wybierając tylko niektóre aspekty, co podkreślają we wprowadzeniu. Omawiają podstawowe narzędzia komunikacji Boga z człowiekiem, naturę Słowa Bożego, jego teologiczne znaczenie, kwestię inspiracji oraz przepowiadania kerygmatu, a także sprawę świadectwa, ważną zarówno w Starym, jak i w Nowym Testamencie. Kolejnym zagadnieniem jest kwestia prawa i łaski. Po omówieniu znaczenia Tory dla ludu Izraela, autorzy analizują doświadczenie łaski, którą przynosi Chrystus oraz teologiczne *novum*, czyli łaskę jako zasadę zbawienia. Następnie pokrótce omawiają sprawę kultu i nawrócenia oraz zagadnienia usprawiedliwienia i usynowienia, szczególnie z perspektywy Nowego Testamentu. Kolejny paragraf poświęcony jest Bogu jako bliskiemu swoim stworzeniom. Autorzy, bazując na świadectwie tekstów biblijnych, podkreślają ideę bliskości Boga związaną z Jego obecnością w świątyni, relacjami z ważnymi postaciami z historii zbawienia oraz wsłuchiwaniem się w modlitwę ludu. Kolejny paragraf poświęcony jest kluczowej idei przymierza. Autorzy przybliżają w nim samą ideę przymierza, kwestie jego odnowienia po grzechu, a także ideę nowego przymierza u proroków, które wypełnia się podczas Ostatniej Wieczerzy. Podejmowana jest też kwestia Izraela jako ludu wybranego oraz rozwój tej idei w Nowym Testamencie. Kolejnym ważnym punktem opracowania jest kwestia grzechu, jego przyczyn, natury oraz sposobów jego pokonania. Grzech, oprócz klasycznych ujęć, został ukazany jako efekt ludzkiej głupoty, lecz temat ten jest rozwinięty niezwykle skrótowo. Następnie autorzy opisują postawy Boga wobec zła. Ta obszerna sekcja obejmuje tematy gniewu Boga wobec zła, miłosierdzia w obliczu grzechu oraz pokuty, która jest odpowiedzią na okazane łaski. W powiązaniu z grzechem salezjańscy bibliści analizują również kwestie ofiar starotestamentowych oraz zagadnienie jedynej ofiary według terminologii Listu do Hebrajczyków. Osobną sekcję autorzy poświęcili osobom współpracującym z Bogiem w historii zbawienia, roli i działalności proroków, wadze tradycji mądrościowej i jej znaczeniu w odkrywaniu Boga, a także działalności apostołów i pasterzy. W tej części pracy mieszczą się także: krótka teologiczna etiuda na temat psalmów jako syntezy historii zbawienia, a także paragrafy poświęcone Chrystusowi jako wypełnieniu obietnic oraz kontynuacji zbawczej misji w działalności Kościoła. Ostatni paragraf poświęcony został kwestii Bożej pedagogiki i jej roli w procesie zbawiania.

Opracowanie ks. dr. Stanisława Jankowskiego oraz ks. dr. Dariusza Sztuka ma charakter podręcznikowy i jest cenną propozycją dla pragnących zapoznać się z podstawowymi zagadnieniami z zakresu historii zbawienia. Rozdział drugi, zawierający opis poszczególnych etapów historii zbawienia, ma charakter bardzo sumaryczny i nie dostarcza bogatego materiału faktycznego, jedy-

nie sygnalizuje pewne problemy. Autorzy koncentrują się natomiast na liniach interpretacyjnych i sensie samej historii. Cenny jest rozdział trzeci, w którym salezjańscy bibliści ukazują w sposób systematyczny istotne elementy zbawczego dialogu Boga z człowiekiem i pokrótce je charakteryzują. Paragrafy 1-6 z trzeciego rozdziału mają charakter analityczny, zajmują się konkretnymi elementami zbawczego dialogu, podczas gdy paragrafy 7-10 powracają do ujęcia historiozbawczego. Zamykające rozdział teologiczne etiudy (psalmy, Chrystus, Kościół, aspekt wychowawczy) stanowią dopełnienie analiz początkowych. Sama książka jest napisana językiem komunikatywnym i precyzyjnym, autorzy koncentrują się na temacie opracowania i przedstawiają go w sposób klarowny. Książka ma też jasną strukturę. Dwie pierwsze części poświęcone są kwestiom historycznym (pierwszy rozdział to wprowadzenie do historii zbawienia, drugi to właściwa część historyczna), trzecia natomiast w sposób systematyczny bada istotne zagadnienia, bazując na tekstach biblijnych oraz odwołując się do ważnych dokumentów Kościoła. Opracowanie, choć nie oferuje nowości teologicznych, jest wartościową pomocą dydaktyczną oraz systematycznym, uporządkowanym wprowadzeniem do ważnego tematu teologicznego, jakim jest historia zbawienia.